

Høringsuttalelse, prosjekt kirkelig organisering

Andreas Aarflot, biskop emeritus

I drøftelsene om ny kirkeordning for Den norske kirke har debatten i overveiende grad dreiet seg om plasseringen av arbeidsgiveransvaret for de kirkelige ansatte. Utgangspunktet for hele utredningen har vært et nærmest ubrytelig krav om at det må etableres en felles arbeidsgiverlinje for alle kirkelige ansatte. Resultatet har blitt at viktige historiske og prinsipielle spørsmål som gjelder grunnlaget for, og oppbyggingen av et trossamfunn som Den norske kirke, er blitt skjøvet til siden og undervurdert. Det er derfor nødvendig å se sammenhengen mellom kirkens oppdrag og kirkens organisasjon. Det foreliggende materiale mangler et overordnet ekklesiologisk perspektiv som de mange praktiske forslag bør måles opp mot.

Prinsipielt utgangspunkt:

Det er Kristi oppdrag med tanke på å nå menneskene med evangeliet og bygge hans menighet, som må være styrende for valg av ordningsmessige foranstaltninger som vi kaller kirkerett eller *kirkeordning*. Jesu ord om å gå ut for å gjøre alle folkeslag til hans disipler gjennom dåp og opplæring (Matt 28,18) krever konkret oppfølging. Denne virksomheten omfatter foruten misjons- og læreoppdraget også sjelesorg, diakoni, gudstjenesteordning, kirkelig administrasjon og lignende. Visjonen om å være en bekjennende, åpen, tjenende og misjonerende folkekirke er et umistelig varemerke for Den norske kirke. Men da må også alle enkeltheter i programformuleringen få gjelde med sin egen tyngde:

- *Bekjennende*, med forankring i kirkens tro, slik den er overgitt i evangeliene og uttrykt i den apostoliske tro og den lutherske bekjennelse.
- *Misjonerende*, i stadig, hvileløst arbeid for å bringe Kristustroen til nye mennesker og hjelpe dem til et liv som kristne i denne verden.
- *Tjenende*, i bevissthet om kirkens diakonale oppdrag og i oppfinnsomt arbeid for å gjøre Jesu kjærlighet til menneskene synlig på jorden.
- *Åpen*, med respekt for forskjeller i menneskelig adferd og meninger, og med et landsdekkende sikte for all sin virksomhet, slik at enhver, på sitt sted kan kjenne seg velkommen inn i kirkens fellesskap.

Det er en slik formålsbestemmelse som bør være styrende for utformingen av den fremtidige kirkeordning for Den norske kirke, og den kunne for eksempel utformes slik:

"Den norske kirke har som sitt mål å nå hele folket med forkynnelsen av evangeliet og tilbudet av nådens midler. Den er kalt til å vekke og nære det kristelige liv i menighetene og bære vitnesbyrd om Guds kjærlighet til alle mennesker. Gjennom sin virksomhet og sine ordninger skal den virkelig gjøre sitt oppdrag som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke".

Dåpen som grunnlag for medlemskap må innholdsbestemmes.

Dåpskriteriet kan ikke bare beskrives i analogi med et medlemskap i en forening eller et fotballag. Den foreløpige Kirkeordning som ble vedtatt i 2019 gir inntrykk av at det bare dreier seg om rent formelle faktorer som må oppfylles for at dåpen skal fungere som et gyldig kriterium for medlemskap i kirken. Det er også viktig å forankre det kirkelige demokrati i dåpens kirkelige konsekvenser, i analogi med læren om "det alminnelige prestedømme". Dette anliggende kunne for eksempel uttrykkes slik:

"Medlemskap i kirken erverves ved dåp. Ved dåpen i den treenige Guds navn blir mennesker forenet med Kristus og innlemmet i den kristne kirke. I dette fellesskap har de dømte medlemmer i kirken del i de oppgaver menighetene er satt til å utføre, og kan sammen med ansatte og vigslede medarbeidere bidra til løsningen av kirkens oppgaver gjennom valg og deltakelse i kirkens styringsorganer."

Den avsluttende setningen i denne paragrafen kan gi en antydning om en ekklesiologisk begrunnelse av demokratiprinsippet, som nå er blitt en viktig del av den kirkelige rettsorden for Den norske kirke.

Samvirkemodellen som kirkelig styringsprinsipp

Ett av de viktigste prinsippene til forståelse av den norske modellen med både leke og geistlige representanter i de kirkelige styringsorganer ble formulert allerede i vedtaket fra det første Kirkemøte i 1984.

«Kirkens ledelse fremstår i et samvirke mellom dem som representerer menighetens leke medlemmer og dem som har fått seg overdratt det kirkelige embete. Det er menighetens valg av sine ansvarlige ledere i rådsorganene, og kirkens kall og oppdrag til embetsbærerne, som uttrykker at hele kirken bærer ansvar for kirkestyret og kirkens ordninger.» (sak KM 05/84 pkt. 1)

Siden har prinsippet vært bekreftet som en del av vår aksepterte kirkeforståelse i gjentatte vedtak, og det har også vært formulert som ett av de viktigste punktene i den liste Kirkemøtet har satt opp som innholdsmessige momenter ved utarbeidelsen av ny Kirkeordning. Et forslag til tekst er det som ble formulert i Kirkerådets opprinnelige utkast:

"Styring og ledelse i Den norske kirke på alle nivåer skjer i et samvirke mellom demokratisk valgte representanter for og blant kirkens medlemmer og representanter for den ordinerte tjeneste".

Sammenheng mellom deler og helhet i kirkeorganisasjonen

Det må gjøres helt klart at Den norske kirke er en enhetlig størrelse, og at det derfor er som trossamfunn og nasjonal kirke «Den norske kirke» er et rettssamfunn med myndighet fra bunn til topp i organisasjonen. Det må komme tydelig til uttrykk at Den norske kirke består av menigheter som er bundet sammen i den ene kirkeorganisasjonen. Bestemmelsen om soknene som "grunnleggende enhet i Dnk, som ikke kan løses fra denne" må begrunne og stadfeste denne samhörighet i kirken på alle trinn.

Dilemmaet med soknets rettsstatus i forhold til den samlede kirkes rettsstatus har i for stor grad blitt betraktet ut fra konfliktperspektiv og kompetansestrid. Det bør være samvirkeperspektivet som legges til grunn. Den overordnede organiseringskompetanse som Kirkemøtet må ha, er ikke til hinder for menighetsrådets styringskompetanse innenfor sine angitte myndighetsområder. Fellesregler fastsatt av Kirkemøtet sikter på å skape enhetlige strukturer og oppgaver for hele kirken, mens menighetsrådenes rettslige handleevne, som selvstendige rettssubjekter lokalt, gir styringsautoritet innenfor de ansvarsområder som Kirkeordningen fastsetter. De to rettsområder utfyller hverandre. Den underliggende konflikt henger sammen med at det ikke er skapt klarhet i forholdet mellom Den norske kirke som landsomfattende trossamfunn og de enkelte menigheter. Det har dannet seg et inntrykk av at det er et konkurranseforhold mellom rettssubjektet Den norske kirke, og den rettslige kompetanse og myndighet som ble lagt til soknene ved kirkeloven av 1996. Kirkeloven fra 1996 markerte den foreløpige sluttsteinen i den kirkelige selvstendigjøringsprosessen. Det viktigste da var at soknet ble tydelig selvstendigjort fra kommunen med egne styringsorganer, menighetsråd og kirkelig fellesråd. Soknet ved fellesrådet ble arbeidsgiver for de lokalt tilsatte. Det var nødvendig å skape et juridisk holdbart grunnlag for soknets eget ansvar for økonomiske transaksjoner som tidligere hadde vært ivaretatt av kommunen.

Et tilsvarende motiv må ha ligget til grunn for etableringen av «rettssubjektet Den norske kirke», i forbindelse med overføringen av ansvaret for prestene og de sentralkirkelige rådene fra staten til egen kirkelig forvaltning. Det måtte skapes et juridisk holdbart grunnlag for utøvelsen av den nye myndighet.

Etableringen av «rettssubjektet» Den norske kirke må betraktes som en midlertidig løsning i påvente av den endelige avklaring av skillet mellom statlig og selvstendig kirkestyre. Men hele prosessen ved den formelle overgang til kirkelig selvstyre har hvilt på forutsetningen at Den norske kirkes rettslige kompetanse som selvstendig trossamfunn omfatter hele kirken, med alle dens innebygde organer og enheter. Det er derfor ikke grunnlag for å konstruere en motsetning mellom menighetsråd/fellesråd og Den norske kirke, på basis av deres status som rettssubjekter. Deres rettslige handleevne har forskjellig innretning og omfang, men er i hovedsak bestemt av det samme formål: «å vekke og nære det kristelige livet i menighetene». Det er en selvfølge at Kirkemøtet og Kirkerådet er opptatt av å styrke og oppmuntre lokalmenighetene til deres arbeid med å formidle evangeliet og skape levende og åpne fellesskap og kirkelig nærvær i lokalmiljøet. Derfor er det viktig å understreke det felles ansvar og den felles solidaritet mellom kirkens forskjellige enheter. Det kunne for eksempel gjøres med en slik paragraf:

"Menigheten er den grunnleggende enhet i kirken, hvor kirkens dømte medlemmer samles om forkynnelse og sakramentsforvaltning og utrustes til tro og tjeneste. Den landsdekkende kirke består i og gjennom lokale menigheter. Den enkelte menighet utgjør en selvstendig enhet og er samtidig en del av Den norske kirke som folkekirke, og kan ikke løses fra fellesskapet med denne."

Det er helt nødvendig at det skapes klarhet over denne helhet og sammenheng mellom leddene i kirkeorganisasjonen når arbeidet føres videre. I det følgende siterer jeg med tilslutning fra avdelingsdirektør Torbjørn Backer Hjorthaug orientering ved det seneste Kirkemøte:

«Loven legger opp til at Kirkemøtet skal utfylle loven. Noe annet valg finnes jo ikke når staten trer tilbake. Selv om gammel lovgivning er opphevet, legger den fortsatt noen føringer. Organisasjonen finnes i praksis. Og den ble jo langt på vei videreført i kirkeordningen i 2019. Som nevnt er soknene videreført som rettssubjekter, rettssubjektet Den norske kirke er videreført, og alle rettssubjektene er bundet sammen i trossamfunnet Den norske kirke, med Kirkemøtet som øverste, representative organ. Loven, lest i lys av forarbeidene, legger tydelig til grunn at Kirkemøtet som øverste organ i trossamfunnet, kan regulere hele trossamfunnet, herunder forholdet mellom det store rettssubjektet og alle de små. . . . Loven har også en egen bestemmelse om at Kirkemøtet ikke kan instruere soknet i saker som soknet skal avgjøre. Dette avgrenser på den ene siden naturligvis Kirkemøtets myndighet, men bestemmelsen forutsetter samtidig at Kirkemøtet kan vedta generelle regler som binder soknet».

Bispedømmet som samlende enhet

Den norske kirkeorganisasjonen har vokst gradvis frem gjennom historien. Bispedømmene hører med til de eldste trekk i denne tegningen. Opprinnelig var det biskopene som hadde styringsmyndighet i forhold til prester og menigheter. Men de styrte etter forskrifter og regler som ble fastsatt av kongen. Med formannskapsloven av 1837 ble ansvaret for kirker og kirkegårder og forvaltningen av kirkens økonomi lagt til de nye kommunale enheter. Dette ble videreført også etter at menighetene hadde fått sitt eget, demokratisk valgte organ med Menighetsrådsloven av 1920, og ble først avløst med bestemmelsene i Kirkeloven av 1996. Først i 1933 kom bispedømmerådene til som et nytt ledd i kirkestrukturen. Sammen med biskopen fikk de etter hvert oppgaver overfor menighetene, men også disse oppgavene hvilte i hovedsak på forskrifter og forordninger fra Kongen. Likevel utviklet bispedømmerådene stadig større virksomhet, basert på eget initiativ. Dette skjedde i et samvirke med biskopen som fortsatt hadde sine egne styringsoppgaver, knyttet til ordinasjons- og visitasmyndigheten. I løpet av de nærmere 90 år som disse rådene har bestått, har de vist seg å være den viktigste drivkraften til fornyelse og bevisstgjøring av Den norske kirkes menigheter. Bispedømmerådene fremstår i dag som aktive ressursentre og strategiske fornyere i kirkebildet. Deres plass i kirkeorganisasjonen bør ikke reduseres, men heller styrkes, både med forvaltningsoppgaver og styringsoppgaver.

De fremlagte forslag til prostifellesråd har ikke gitt noen overbevisende argumentasjon for at det er nødvendig å kaste vrak på den nedarvede kirkeorganisasjonen, til fordel for et nytt eksperimentelt mønster basert på en tilpasset prostienhet. Det vil svekke både den historiske forankring i bispedømmer som regionalt mellomnivå i Den norske kirke, og menighetene, som selvstendige enheter med ansvar for egen virksomhet. Det forhold at bispedømmerådene også utgjør hovedtyngden i Kirkemøtet, som Den norske kirkes øverste representative styringsorgan, sikrer at det øverste kirkestyre står i løpende kontakt med virksomheten på det regionale og lokale plan. Det vil ikke være noen vinning for ansvars- og styringslinjene i kirken som helhet, hvis det innarbeidede historiske mønster brytes opp og erstattes med nærmere 100 selvstendige prostienheter. Bispedømmerådene vil bli satt på sidelinjen, og menighetene vil få mindre rom for selvstendig utøvelse av sitt ansvar lokalt. Den direkte linje som dagens ordning gir rom for mellom menighetene og bispedømmet, vil svekkes, til skade både for menigheter og bispedømmeråd.

En ny organisatorisk enhet på prostinivå vil også svekke soknenes direkte tilknytning til kommunene, som i dag ivaretas på tilfredsstillende måte gjennom

fellesrådene. Det er også god grunn til å frykte at med et større antall kommuner å forholde seg til i de foreslåtte prostifellesrådene, vil det lett kunne føre til at viktige økonomiske avgjørelser kan føre til lokale interessekonflikter mellom de enkelte kommuner.

I det utarbeidede materialet er det ett av forslagene som har vært fremmet, som vil skape en varig kløft i kirkeorganismen. Det er forslaget om å bygge opp en organisatorisk sammenkobling mellom kommunestyre og kirkens egne organer. Det som har vært en nyttig kontakt-enhet med kommunen gjennom en person som kommunestyret etter den tidligere kirkeloven *kan* oppnevne, er noe helt annet enn en oppbygging av et organ der kommunene og kirken danner forpliktende organisatorisk fellesskap med store fullmakter og avgjørelsesmyndighet. Det ville føre til at statskirken blir avløst av en kommunekirke, og avstanden til de nasjonale, landsdekkende enheter i kirkestyret blir større. Den norske kirke som trossamfunn bør fortsatt søke nær kontakt med offentlige myndigheter, men den må ikke prisgi sin autonomi hverken nasjonalt eller kommunalt ved å etablere styringsorganer som i praksis bidrar til rettslig forpliktende bindinger til stat eller kommune.

Kirkemøtets myndighet som overordnet sentralorgan, vil best kunne bevares gjennom en styrking av linjen gjennom det valgte Kirkeråd og bispedømmerådene som forvaltningsorganer og utøvende ledd i kirkestyret. Dette tilsier at arbeidsgivermyndigheten og ansvaret for alle kirkens tilsatte hører inn under Kirkemøtet som det rettslig overordnede organ. Alle tilsatte må kunne si at de arbeider «i Den norske kirke». Men Kirkemøtet kan delegere viktige sider av sitt mandat til organer på et lavere nivå. Arbeidsgiveroppgavene kan fordeles på ulike instanser. Det nærmere innhold i oppgavene kan da utformes i regelverk og forskrifter. Slik kan bispedømmerådene fortsette å tilsette prestene, og de eksisterende fellesrådene tilsette andre medarbeidere. Dette åpner også for at det finnes en ankemulighet oppover i systemet, hvis det skulle oppstå konflikter som ikke kan løses lokalt. Menighetsrådenes medvirkning ved ansettelse av egne medarbeidere bør også styrkes. Men det kan ikke forsvares at det tegnes et helt nytt organisasjonskart for Den norske kirke, i strid med viktige prinsipper og velprøvde historiske modeller, i hovedsak begrunnet med et ønske om en felles arbeidsgiverlinje og et håp om å dempe mulighetene for konflikt på lokalplanet.

Andreas Aarflot

NB. Det bør overveies om ikke det endelige vedtaket om Kirkeordningen for Den norske kirke burde avgjøres med 2/3 flertall, slik det også bør gjelde for eventuelle endringer i de grunnlagsbestemmelser som bør plasseres i det innledende kapittel i ordningen.